

УДК 342.8:004.738.4

ВИКОРИСТАННЯ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ПІД ЧАС ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ: КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ

Шеверєва В.Є.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена розгляду особливостей регулювання відносин в сфері Інтернет у світлі міжнародних стандартів, особливо під час виборчого процесу. Зазначено, що Інтернет надає суттєві інструменти для участі та обговорень у сфері політики та іншої діяльності, що становить суспільний інтерес. Держави зобов'язані забезпечити захист основних прав і свобод своїх громадян, і вони покликані відповісти на їхні законні очікування щодо вирішальної ролі Інтернету. В результаті, на державу покладається роль щодо забезпечення захисту громадських інтересів у публічній політиці, пов'язаній з Інтернетом. Наголошується на закріпленні у законодавстві, що постачальники послуг не несуть відповідальності за контент в Інтернеті, коли їх функція обмежена передачею інформації або наданням доступу до мережі Інтернет. Зроблено висновок про необхідність узгодження правових позицій щодо визначення Інтернет-ЗМІ, власника Інтернет-ресурсу.

Ключові слова: Інтернет, інформація, виборчий процес, передвиборна агітація, Інтернет-ЗМІ.

Постановка проблеми. В Україні на сучасному етапі Інтернет-технології лише починають активно використовуватися в ході виборчих кампаній. На думку В. Г. Королька, виборча кампанія – це скоординовані, цілеспрямовані, але здійснювані протягом визначеного виборчим законодавством часу публічні зусилля з метою мобілізації підтримки кандидата виборцями і забезпечення його перемоги в день виборів [1, с. 298]. У законодавстві країн Центральної та Східної Європи словосполучення «виборча кампанія» вживається у сенсі «агітаційна кампанія». Усі зусилля в кампанії спрямовані на оптимальне використання наявних виборчих ресурсів для посилення переваг кандидата (партії) та для нейтралізації сильних сторін опонентів. Кожна виборча кампанія є унікальною й несхожою на попередні. Унікальність виборчої кампанії визначається трьома чинниками: особою кандидата, специфікою моменту, стратегією виборчої кампанії [2, с. 149]. Сучасна

виборча кампанія – це участь професійних виборчих команд, юристів, професійних політичних консультантів, фахівців зі зв'язків з громадськістю та іміджмейкерів.

Однак науковцями ще не досліджені в повному обсязі такі поняття, як «Інтернет», «Інтернет-технології» тощо. Як справедливо зазначається, відносна новизна й висока соціальна роль процесів у мережі Інтернет, а також особливості існуючої системи права в Україні зумовлюють регулювання зазначених відносин у рамках різних галузей права: конституційного (право на інформацію), цивільного (електронні угоди й розрахунки), адміністративного (законодавство про зв'язок, інформаційну безпеку) тощо. Міждисциплінарний характер правового регулювання породжує наявність незбалансованої системи юридичних дефініцій, різних підходів до суб'єктного розподілу осіб, які беруть участь в інформаційно-комунікаційних технологіях [3, с. 121].

При дотриманні певних встановлених законом обмежень, продиктованих конституційними принципами демократичної держави, суверенітету і народовладдя, інформація буде правовим інструментом, що забезпечує такі необхідні риси виборчого процесу, як свобода і усвідомленість вибору, рівноправна участь у виборах і гласність, а в підсумку і легітимність обраної влади [4, с. 162].

Особлива гострота цієї проблеми обумовлена необхідністю поділу інформаційних потоків (інформаційне забезпечення виборів та передвиборна агітація) в кіберпросторі. У питанні правового регулювання інформування виборців під час виборчого процесу в Україні склалася ситуація, коли існуючі відносини не вкладаються в чинне правове поле.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професор факультета права університету Більгі (Стамбул, Туреччина) Яман Акденіз підготував звіт за замовленням Бюро Представника ОБСЄ з питань свободи ЗМІ «Свобода вираження поглядів в Інтернеті», де надані висновки першого комплексного дослідження нормативних актів, що регулюють Інтернет-контент у регіоні ОБСЄ. Професор Вольфганг Бенедек (директор Інституту міжнародного права та міжнародних відносин, а також директор Європейського навчально-дослідницького центру з прав людини та демократії Грацького університету) разом з доктором права Маттіас Кетtemanом (Грацький університет) є авторами праці «Свобода вираження поглядів та Інтернет». Ця книга знайомить із широким колом прав, захищених свободою вираження поглядів, зокрема й свободою ЗМІ та правом на доступ до інформації через Інтернет, приділяє значну увагу важливості встановлення стандартів у цій сфері, моніторингу та діяльності міжнародних організацій у напрямку зміцнення цих стандартів, а також розгляду національного досвіду з цих питань.

Проблематику відносин у сфері Інтернет досліджували також політологи, фахівці із соціальних комунікацій, серед яких В. Бебік, В. Бортніков, Н. Вахрамєєва, М. Вершинін, А. Данько-Сліпцова, М. Медведчук, В. Недбай, Ю. Шведа. Науковцями з цивільного права, серед яких У. Андрусів, М. Іншин, були висвітлені основи правового статусу організацій мовлення в мережі Інтернет, охорона їх прав тощо. Спеціалістом з адміністративного права Я.О. Шашенковим досліджено питання щодо здійснення контролю за поширенням інформації у мережі Інтернет. Г. М. Красноступ розглядає поширення інформації новими медіа в рамках інформаційного права.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наразі необхідним є розгляд регулювання відносин в мережі Інтернет у виборчих кампаніях з точки зору виборчого права та процесу, оскільки проведення форми передвиборної агітації із застосуванням мережі Інтернет має відмінності від форми із використанням традиційних, тобто друкованих і аудіовізуальних, засобів масової інформації (ЗМІ).

Мета статті. Метою цієї праці є аналіз особливостей відносин в мережі Інтернет, особливо під час виборчого процесу, та надання рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання таких відносин в Україні. У зв'язку з цим завданням

роботи постає розгляд міжнародних стандартів у сфері регулювання мережі Інтернет, розкриття поняття Інтернет-ЗМІ, питань протидії незаконній інформації в Інтернет-просторі.

Виклад основного матеріалу. У виборчих кампаніях Інтернет виконує цілий ряд важливих функцій, як-то: 1) інформаційна функція (отримання та розповсюдження відомостей стосовно найбільш важливих для виборців та кандидатів подій); 2) комунікаційна функція (організація взаємодії з виборцями); 3) політико-іміджева функція (Інтернет в ході виборів сприяє формуванню іміджу політика); 4) політико-рекламна функція (просування політичного діяча на певну посаду, стимулювання явки громадян на виборчі дільниці в день голосування і т.д.); 5) політико-маркетингова функція (що має за мету донесення до виборців необхідних поглядів, збільшення прихильників і в кінцевому рахунку перемоги на виборах); 6) політико-мобілізаційна функція (надає політикам в ході виборів необмежені можливості для мобілізації прихильників); 7) функція політичної соціалізації електорату (на багатьох політичних сайтах проводяться голосування та опитування, де виборці можуть взяти участь і бачити, що їх голоси можуть впливати на результат); 8) маніпулятивна функція (використання «брудних» технологій – використання «сайтів-двійників», активна діяльність агітаційних бригад на політичних Інтернет-форумах та чатах тощо); 9) функція контролю за проведенням виборчої кампанії (оперативне інформування громадян щодо подій під час виборчого процесу, проведення підрахунку голосів) [5, с. 284–286].

Виділяють наступні основні особливості відносин, що складаються у зв'язку з використанням мережі Інтернет: 1) обмін інформацією відбувається в електронній цифровій формі, що у зв'язку з можливою легкістю й оперативністю створення, поширення, модифікації або знищення інформації, зумовлює виникнення проблем щодо забезпечення доказування і, відповідно, – умови для об'єктивного ускладнення захисту прав та інтересів осіб;

2) створення й розвиток інформаційних ресурсів та систем у мережі Інтернет і поширення інформації відбуваються винятково в рамках узгоджених міжнародних технічних стандартів і протоколів, що визначає високу значимість технічних норм для характеру відносин та їх регулювання;

3) в силу існуючого рівня технологій обмін інформацією може відбуватися в режимі реального часу (без помітної часової затримки для суб'єктів відносин);

4) у мережі Інтернет прийнята єдина система адресації ресурсів і систем, тому будь-яка особа з будь-якої точки мережі має однаково технічну можливість доступу до інформації та її поширення;

5) суб'єктами суспільних відносин, що виникають у зв'язку з використанням мережі Інтернет, виступають не тільки особи, з волі яких поширюється й споживається та або інша інформація, а й особи, які володіють інформаційними ресурсами, системами, мережами електрозв'язку, якими відбувається інформаційний обмін. Таким чином наявність організаційно-технічних можливостей впливати на характер цих відносин визначає акту-

альну для мережі Інтернет проблему відповідальності інформаційних провайдерів (посередників);

6) наявність широких можливостей і затребуваності механізмів саморегулювання, коли власники інформаційних ресурсів і систем мають можливість оперативно визначати обсяг інформації та контролювати обмін нею;

7) суб'єкти відносин взаємовіддалені в просторі, в результаті чого виникає проблема визначення юрисдикції регулювання відносин з боку різних держав і адміністративно-територіальних утворень [3, с. 121].

Декларація Комітету міністрів Ради Європи про принципи управління Інтернетом виділяє такі принципи: 1. Права людини, демократія і верховенство закону. 2. Управління за участю багатьох зацікавлених сторін (урядів, приватного сектора, громадянського суспільства, технічного співтовариства і користувачів). 3. Відповідальність держав. Держави мають права й обов'язки щодо міжнародних питань державної політики, пов'язаних з Інтернетом. При здійсненні своїх суверенних прав держави повинні відповідно до норм міжнародного права утримуватися від будь-яких дій, які можуть прямо або побічно завдати шкоди фізичним або юридичним особам за межами їхньої територіальної юрисдикції. Крім того, будь-які національні рішення або дії, що обмежують основні права повинні відповідати міжнародним зобов'язанням і, зокрема, ґрунтуватися на законі, бути необхідними в демократичному суспільстві, в повній мірі дотримуватися принципів пропорційності і права самостійного оскарження в оточенні необхідних правових та належних гарантій процесу. 4. Розширення прав і можливостей користувачів Інтернету. Користувачі повинні в повній мірі отримати можливість здійснювати свої основні права і свободи, приймати обґрунтовані рішення та брати участь в механізмах управління Інтернетом і в розробці пов'язаної з Інтернетом державної політики в режимі повної впевненості і свободи. 5. Універсальність Інтернету. Пов'язана з Інтернетом політика повинна визнати глобальний характер Інтернету та цілі загального доступу. Держави не повинні негативно впливати на безперешкодний потік транскордонного інтернет-трафіку. 6. Цілісність Інтернету. Безпека, стабільність, надійність і стійкість мережі Інтернет, а також його здатність розвиватися повинні стати ключовими завданнями управління Інтернетом. Для того, щоб зберегти цілісність і безперервне функціонування інфраструктури Інтернету, а також довіру і впевненість користувачів в Інтернеті, необхідно просувати національну і міжнародну багатосторонню співпрацю. 7. Децентралізоване управління. Органи, відповідальні за технічні та управлінські аспекти Інтернету, а також приватний сектор повинен зберігати свою провідну роль в технічних і оперативних питаннях при одночасному забезпеченні прозорості та підзвітності перед світовою спільнотою за ті дії, які впливають на державну політику. 8. Принципи побудови. Не повинно бути будь-яких необґрунтованих бар'єрів для входу на ринок для нових користувачів або перепон для законних користувачів Інтернету, непотрібних навантажень, які могли б вплинути на потенціал для інновацій щодо технологій і послуг. 9. Відкрита мережа. Користувачі повинні

мати максимально можливий доступ до Інтернет-контенту (змістовне наповнення сайту – прим. авт.), додатків і послуг за їх вибором, незалежно від того, чи вони пропонуються безкоштовно чи за плату, використовуючи відповідні пристрої за своїм вибором. Заходи управління транспортними потоками, які впливають на здійснення основних прав і свобод, зокрема права на свободу вираження поглядів і поширювати і отримувати інформацію незалежно від державних кордонів, а також право на повагу до приватного життя, повинні відповідати вимогам міжнародного права про захист свободи слова і доступу до інформації, а також праву на повагу до приватного життя. 10. Культурне і мовне розмаїття [6].

Ці питання частково вирішує Міжгалузева рада з питань розвитку електронного урядування, назва при утворенні була Міжгалузева рада з питань розвитку інформаційного суспільства, яка є тимчасовим консультативно-дорадчим органом при Кабінеті Міністрів України. Основним завданням Міжгалузевої ради є підготовка та подання Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо проведення державної політики з питань розвитку електронного урядування та інтеграції України до глобального інформаційного простору. Відповідно до цього завдання Рада розробляє та подає Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо забезпечення вільного доступу населення до телекомунікаційних послуг та інформаційних ресурсів; розширення переліку послуг, що надаються юридичним та фізичним особам із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних технологій; підвищення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом впровадження у сфері освіти новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій; забезпечення інформаційної безпеки та ін. [7].

У дослідженні, заснованому на опитуванні держав-членів ОБСЄ, ми бачимо результат відповіді на питання про те, чи діють в межах їх територій загальні правові норми, які можуть обмежувати доступ користувачів до Інтернету. Так, 39 (69,6%) держав-учасниць відповіли «ні», і тільки 7 (12,5%) – Азербайджан, Франція, Латвія, Литва, Португалія, Україна і Туркменістан – відповіли, що вони мають загальні правові норми, які можуть обмежувати доступ користувачів до Інтернету. Від 10 (17,9%) держав-учасниць даних з цього питання отримано не було [8, с. 12].

Проникнення web-технологій в політику – це важкий і суперечливий процес. Умовно його можна розділити на два етапи. Перший етап – інформаційний. Суть його полягає у проникненні в мережу політичної інформації. Переважно це сайти політичних партій та громадських організацій, деяких політичних лідерів, сайти газет та журналів, а також суто електронні видання аналітичних і дослідницьких організацій. Другий етап пов'язаний зі зрощенням політики та медіа і спробою використовувати Інтернет як інструмент політичних комунікацій і політтехнологій [9, с. 166–167].

Якщо порівняти Інтернет із традиційними ЗМІ, то можна виявити наступні його переваги: – мультимедіа – Інтернет має можливість об'єднати візуальні, звукові, друковані й відео-аспекти інших ЗМІ; – персоналізація – Інтер-

нет забезпечує необхідною інформацією на будь-якому рівні зацікавленості індивідуумів або груп людей, у цьому випадку доставка може бути забезпечена відповідно до переваги користувачів через персоналізацію змісту, розсилання електронною поштою й кабельним телебаченням; – інтерактивність – Інтернет пропонує діалог, а не монолог, який передбачається традиційними ЗМІ; взаємодія, діалог і зворотний зв'язок між сотнями користувачів, у тому числі партій зі своїми прихильниками, можливі через електронну пошту, інформаційні табло, форуми, чати й телеконференції; – відсутність посередників – Інтернет дає можливість прямого доступу населення до влади і навпаки без втручання й маніпуляції з боку ЗМІ [10, с. 278–279]. Інтернет знижує витрати на погодження можливих шляхів політичних дій між індивідами, які мають спільні погляди, але не контактують у реальному житті [9, с. 167].

Серед основних методів формування політичного іміджу в мережі виділяють також вивішування повідомлень стосовно проведення мітингів, зустрічей з кандидатом на віртуальних дошках оголошень; створення власного блогу або Інтернет-сайту, під яким розуміється набір інформаційних блоків та інструментів для взаємодії з цільовою аудиторією, котра може бути представлена реальними і потенційними виборцями та партнерами, а також представниками ЗМІ; використання Інтернет-ЗМІ, тобто форми систематичного і регулярного розповсюдження необхідної інформації за допомогою мережевих мультимедійних технологій; розсилка на електронні поштові скриньки потенційних виборців інформації щодо кандидатів (партій) як позитивного, так і негативного змісту [5, с. 283–284]; використання соціальних мереж, які визначаються як інтерактивні, розраховані на велику кількість користувачів веб-сайти, призначені для колективного спілкування та наповнення змістом самими учасниками мережі [11, с. 53].

Разом з тим недостатньо відпрацьованими є правові методи боротьби з такими специфічними для Інтернету явищами, як спам, під яким розуміється масова розсилка кореспонденції рекламного чи іншого характеру людям, які не висловили бажання її одержувати, передусім стосується рекламних електронних листів. Хоч останнім часом ситуація починає змінюватися на краще, і такі закони приймаються. У ряді країн спам розглядається як серйозне правопорушення, за яке винуватець має принаймні сплатити штраф і може бути притягнений до кримінальної відповідальності [12, с. 306].

Оскільки перелік форм передвиборної агітації в Україні є невичерпним, серед них можна виділити форму використання у передвиборній агітації сучасних інформаційних технологій, особливо мережі Інтернет.

Перші вибори, де учасниками передвиборної кампанії активно використовувалися переваги Інтернету були президентські вибори 2004 р. в Україні, однак хоч вони і мали достатній резонанс, їх можна назвати лише «пробою пера». Наприклад, у 2004 р. зі 100 зареєстрованих українських політичних партій лише 59% мали власний веб-сайт, а 78 – електронну пошту. Аналіз згаданих партійних сайтів засвідчив, що в них була розмі-

щена інформація про ці політичні партії та їх лідерів, явно бракувало аналітичних матеріалів. На більшості сайтів були відсутні архівні, аудіо- та відеоматеріали. Далеко не на всіх сайтах використовувалися інтерактивні можливості Інтернету, зокрема – опитування, форуми, можливість залишити персональні відгуки та коментарі. Оновлення веб-ресурсів здійснювалося нерегулярно і збігалось з термінами проведення передвиборної агітації [13, с. 220]. Тоді більшість політичних партій не розглядали форму проведення передвиборної агітації через Інтернет як дієву.

Теоретично політичний лідер може мати безліч сайтів, на які можна викласти будь-яку кількість інформації за будь-який проміжок часу. Так само постійно можна здійснювати опонування конкурентам та їхнім сайтам [13, с. 221].

Наразі відсутнє правове регулювання Інтернет-ЗМІ у законодавстві України. В Російській Федерації це питання знайшло відображення в ч. 2 ст. 8 Закону «Про засоби масової інформації», де вказано: сайт в інформаційно-телекомунікаційній мережі «Інтернет» може бути зареєстрований як мережеве видання відповідно до цього Закону; сайт в інформаційно-телекомунікаційній мережі «Інтернет», не зареєстрований в якості ЗМІ, ЗМІ не є [14].

На замовлення координатора проекту ОБСЄ в Україні було проведено дослідження на тему «Регулювання діяльності засобів масової інформації під час виборів». Зазначеним дослідженням до категорії «Інтернет-засобів масової інформації» віднесено телевізійні канали, радіо та газети, які розміщуються у мережі Інтернет, та в яких редакційні рішення приймаються на основі традиційних стандартів журналістської організації, разом з тим, до неї не входять веб-сайти іншого виду, наприклад, блоги та партійні сторінки [15, с. 64]. Водночас, виникає питання стосовно того, чи можна вважати Інтернет-ЗМІ веб-сторінку в мережі Інтернет, яка не має телевізійних чи друкованих аналогів, тим паче що часто традиційні ЗМІ використовують інформацію з інформаційних сторінок в Інтернеті. Тут ми не беремо до уваги інформаційні агентства, щодо яких існує спеціальний Закон, до того ж вони згідно виборчого законодавства України повинні дотримуватися тих же умов при висвітленні виборчого процесу, що і традиційні ЗМІ (наприклад, ст. 65–67 Розділу VIII Закону «Про вибори народних депутатів України»).

Інтернет-технології на відміну від традиційних ЗМІ надають можливість медіа-користувачам перетворюватися у медіа-виробників, яка підкріплюється стійким бажанням людини стати активним учасником комунікативного процесу, але вони будуть власниками не Інтернет-ЗМІ, а як зазначено вище, веб-сайтів іншого виду, наприклад блогів.

Щодо врегулювання цього питання в Україні, на думку І. К. Омельченко, найбільш ефективним вважається застосування впливу держави на Інтернет-контент національних сайтів ще на стадії їх реєстрації. Насамперед, потрібно чітко виписати процедуру цієї реєстрації з метою унеможливлення існування в державному інформаційному просторі «анонімних» інформаційних ресурсів. Також, як для захисту авторських

прав розробників, так і для реалізації державного контролю над Інтернет-контентом (але не у форматі цензури, забороненої ст. 15 Конституції України), пропонується на етапі реєстрації Інтернет-ресурсу, разом з реєстраційними документами, отримувати від власників і концепцію ресурсу. Така концепція має фіксувати план і методичку інформаційного подання матеріалу, бути аналогом принципів редакційної політики друкованих ЗМІ [16, с. 83–84].

Реєстрація всіх інформаційних ресурсів, на нашу думку, є недоцільною та проблематичною. Можна скористатися пропозицією ввести обов'язок особи, яка має намір створити веб-сайт, надати свої персональні дані (паспортні дані та ін.) для ідентифікації її як власника веб-сайту [12, с. 304].

Особливість політичної реклами в мережі Інтернет на відміну від телебачення полягає у тому, що надає можливість антиреклами. Так, політична реклама на телебаченні досить дорога, тому кандидати та партії – суб'єкти виборчого процесу виключно зазначають у ній про свої позитивні якості та здобутки, в Інтернеті ж досить часто можна зустріти інформацію у формі відео-, аудіоматеріалів тощо негативного спрямування щодо певних кандидатів чи партій.

Крім цього думки виборців в мережі Інтернет більш поляризовані та критичні в порівнянні з думкою всієї цільової аудиторії. Як правило, на форумах і в блогах рідко пишуть нейтральні пости. Виборцю потрібен вагомий привід для того, щоб він вирішив витратити час і висловитися про ту чи іншу партію або її лідера. Також тут спостерігається і ефект прогнозу, що само-реалізується – підвищена увага політичних партій, а також всіх учасників політичного процесу до відстеження та реагування на негативні пости в соціальних мережах призводить до стимулювання зростання саме негативних повідомлень. Друга особливість Інтернету і соціальних медіа як каналу комунікації політичних партій з виборцями полягає в тому, що він відображає саме те, що реально думають виборці. Цих людей ніхто не просив висловитися, ніхто не нав'язував їм тему (як в ході опитувань), вони зробили це з власної ініціативи і власної волі, не сподіваючись на яку-небудь винагороду. Безумовно, є люди, чие життя в соціальних мережах перетворилося в оплачуваний рід занять, однак вони ніколи не складають більшість. Третньою особливістю є те, що виборці висловлюють у мережі свою думку більш відверто. Таких яскравих емоцій, які можна порівняти за напруженням з телевізійними ток-шоу, годі й шукати при аналізі інших каналів комунікації. Відвертість багато в чому стимулюється анонімністю. Соціальні медіа також демонструють загальний настрій, вловлюють нові запити виборців. Всі ці властивості соціальних медіа роблять їх ідеальним оперативним каналом політичної комунікації, що дозволяє швидко і чутливо підхоплювати настрої виборців і отримувати ексклюзивну інформацію для її оперативного опрацювання [17, с. 335–337].

Інша сторона медалі у тому, що високі показники користування Інтернетом викликали зворотну реакцію з боку органів державного контролю. Держави почали все більше обмежувати

доступ до Інтернету чи контролювати його використання за допомогою складних технологій, а також, остерігаючись виявів соціальної чи політичної активності, криміналізували певні форми вираження поглядів у Інтернеті [18, с. 20].

Уряди європейських країн також роблять численні запити щодо блокування та фільтрування. Крім того, деякі держави також висували пропозиції дозволити Інтернет-користувачам мати лише одну відкриту IP-адресу, щоб спростити процес відслідковування усіх їхніх комунікацій у мережі Інтернет, що неодмінно привело б до обмеження свободи вираження поглядів [18, с. 28].

У деяких державах засобом правового захисту, передбаченим щодо нібито незаконного контенту, є видалення контенту; інші держави забезпечують заходи блокування доступу на додаток до заходів видалення. У деяких державах-учасницях, таких як Білорусь і РФ, діють «списки забороненої інформації», які ведуться урядовими органами. Доступ може блокуватися, якщо в Інтернеті з'являється «заборонена інформація». Частина держав почали розробляти заходи блокування і арешту доменних імен на державному рівні (Чеська Республіка, Молдова, Швейцарія і Сполучене Королівство) [8, с. 25].

З цього приводу ще у травні 2003 року Рада Європи ухвалила Декларацію про свободу спілкування в Інтернеті, у якій ще раз підтвердила право на свободу вираження поглядів та вільний потік інформації в Інтернеті. У резолютивній частині Декларації було визначено сім принципів для держав-членів, що стосуються свободи вираження поглядів, зокрема: обмеження щодо контенту в Інтернет-мережі не повинні перевищувати аналогічні обмеження контенту, що містяться в інших засобах; держави не повинні запроваджувати попередній контроль інформації в Інтернеті шляхом блокування чи фільтрування незалежно від кордонів; активна участь громадськості, наприклад, шляхом створення і підтримки індивідуальних веб-сторінок, не повинна бути піддана ліцензуванню чи іншим вимогам аналогічної дії; посередники в ланцюзі зв'язку не повинні нести відповідальність за зміст інформації, що передається через їхні послуги, (повинна існувати тільки обмежена відповідальність провайдерів послуг щодо Інтернет-контенту); рішення користувачів не розкривати свою особистість та користуватися анонімністю повинні поважатися; що краще вирішувати питання незаконності матеріалу в судовому порядку тощо. Щодо обмеженої відповідальності у разі якщо функції постачальників послуг є ширшими і вони зберігають контент, наданий іншими особами, країни-члени можуть притягувати їх до спільної відповідальності, якщо вони не вживають негайних заходів з вилучення або заборони доступу до інформації або послуг незаконного характеру, як тільки їм стане відомо про їх незаконну природу відповідно до національного законодавства з фактів, обставин чи шляхом подання позовів про відшкодування шкоди [19] тощо.

Керівні принципи для провайдерів Інтернет-послуг, опубліковані Радою Європи у 2008 році, вказують на відповідні засади, пов'язані з дотриманням прав людини, для провайдерів (постачальників) Інтернет-послуг, які виконують

декілька функцій: як провайдери доступу, провайдери контенту та/або хостинг-провайдери. Особливо актуальними в контексті свободи вираження поглядів є спроби накладення на провайдерів Інтернет-послуг зобов'язань контролювати контент і трафік даних. Останнє повинно мати місце лише у конкретних випадках, визначених законом, та згідно з певним порядком, встановленим законними органами державної влади. Будь-яке фільтрування чи блокування послуг Інтернет-провайдерів повинно бути правомірним, пропорційним та прозорим і відбуватися лише після підтвердження незаконності контенту (п. 20) [20].

Для гарантування вільного потоку ідей в Інтернеті важливо обмежувати обов'язки Інтернет-посередника/-ів щодо попередньої (ex ante) перевірки контенту. Часто міжнародним Інтернет-посередникам важко маневрувати між національними законами та власними правилами перевірки контенту, а особливо це складно для сайтів соціальних мереж [18, с. 106].

Політичний тиск на провайдерів не прийнятий у світовій практиці. Навіть компанія Google отримує від державних органів США запити на видалення контенту та на розкриття даних про користувачів. Однак за світовою практикою остаточне рішення щодо видалення контенту приймає сам провайдер [16, с. 79].

20 вересня 2016 р. Верховна Рада не підтримала законопроект № 3949-1 «Про електронні комунікації», доручила його доопрацювання Комітету з питань інформатизації та зв'язку для подання на повторне перше читання. Заслуговує на увагу ст. 50 Проекту «Особливості діяльності постачальника послуг хостингу». Постачальник послуг хостингу (відповідно до цього Проекту) – суб'єкт господарювання, який надає послуги зберігання інформації та забезпечення доступу до неї через мережу Інтернет. Так, згідно з ч. 1 ст. 50 цього Проекту постачальник послуг хостингу, здійснюючи зберігання інформації, наданої споживачем електронної комунікаційної послуги, не несе відповідальності за інформацію, яка зберігається на вимогу споживача електронної комунікаційної послуги, за умови, що:

1) йому невідомо про незаконну діяльність споживача електронної комунікаційної послуги або інформацію, а у випадку одержання вимог про відшкодування збитків – невідомо про факти або обставини, що свідчать про таку незаконну діяльність або інформацію; або

2) після одержання інформації, зазначеної у пункті 1 цієї частини, він оперативно вилучив таку інформацію або унеможливив доступ до неї.

Відповідно до ч. 2 цієї статті Проекту постачальник послуг хостингу зобов'язаний припинити або попередити правопорушення під час надання послуги хостингу, якщо така вимога передбачена рішенням суду [21].

Можна зазначити, що ця стаття Проекту відповідає міжнародним напрацюванням в сфері електронних комунікацій, оскільки не вимагає від

хостинг-провайдера попередньої перевірки інформації щодо законності та передбачає видалення незаконної інформації, про яку йому стало відомо.

Отже, хоча свобода слова – не абсолютне право і її може бути обмежено, у законодавстві повинні бути чітко вказані обставини обмеження цієї свободи. Крім того, враховуючи специфічну і масштабну природу Інтернету, необхідні міжнародні механізми регулювання Інтернет-інформації, які мистили би в собі юридичні гарантії свободи слова через Інтернет [22, с. 37].

Висновки і пропозиції. Глобальна мережа привертає кандидатів на виборні посади та партії відносно малими витратами на тиражування і доставку політичної інформації, компенсує відсутність доступу до традиційних ЗМІ, не вимагає використання інформаційних посередників, поширена серед цікавих для партій професійних і соціальних груп. Політична реклама в Інтернеті не справляє враження агресивної і дорогої, тому що виборців, як правило, сильно насторожує і відштовхує готовність кандидата витратити кошти на дорогу рекламу. Ще один плюс на користь агітації в Інтернеті те, що вона не має територіальних обмежень із доступу, дозволяє швидко розміщувати і доставляти інформацію, створювати архіви, Інтернет надає інформації властивості мультимедійності (привносить графіку, звук, відео, анімацію). Партійна політична присутність в Інтернеті і діалоговий режим взаємодії забезпечуються за рахунок створення сайтів, блогів (мережових щоденників) лідерів або активістів, форумів, громадських приймалень, участі в чатах, телеконференціях, відеотрансляціях тощо. Використання Інтернет-технологій якраз дозволяє партіям не втрачати зв'язок з виборцями шляхом існування власних веб-сторінок, а з іншого – виборцям оперативно контролювати політичні партії через Інтернет-ЗМІ, аби вони не нехтували їх інтересами та дотримувалися свого політичного курсу.

Разом з тим існують прогалини законодавства, серед яких відсутність правового регулювання Інтернет-ЗМІ, у тому числі у виборчому законодавстві; власника веб-сайту, блогу; суб'єкта відповідальності за незаконний контент тощо. Відкритими залишаються питання розміщення в Інтернеті передвиборної агітації у день, що передує дню голосування, чи в день голосування, тобто у період кампанії мовчання; втручання у доступ до контенту поза територіальними кордонами, а саме – можливості контролю за передвиборною агітацією, що стосується виборчого процесу в Україні, в зарубіжних Інтернет-ЗМІ чи на сайтах, які утворені іноземними громадянами та ін. У роботі проаналізовані рекомендації міжнародної спільноти щодо регулювання відносин в мережі Інтернет, які бажано врахувати у національному законодавстві, у тому числі виборчому. Перспективою подальших наукових досліджень можуть бути питання свободи вираження поглядів, права на спростування інформації під час виборчого процесу у мережі Інтернет тощо.

Список літератури:

1. Королько В. Г. Зв'язки з громадськістю. Наукові основи, методика, практика [Текст]: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. Г. Королько, О. В. Некрасова. – 3-тє вид. доповн. і перероб. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 831 с.
2. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні [Текст]: наук.-навч. видання / Ю. Р. Шведа. – Львів: ЦПД, 2010. – 462 с.
3. Козьяков Д. Масова інформація в мережі Інтернет: правові аспекти [Текст] / Д. Козьяков // Вісн. Нац. акад. прокуратури України. – 2010. – № 1. – С. 120–123.
4. Реут Д. А. Ограничение права на распространение информации о выборах: актуальные проблемы / Д. А. Реут // Северо-Кавказский юридический вестник – 2015. – № 3. – С. 162–171. [Електронний ресурс] // Научная библиотека КиберЛенинка. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/ogranichenie-prava-na-rasprostranenie-informatsii-o-vyborah-aktualnye-problemy>
5. Медведчук М. Інтернет-технології як інструмент формування іміджу кандидата під час виборчих кампаній [Текст] / М. Медведчук // Сучасна укр. політика. Політики і політологи про неї. – К., Миколаїв, 2009. – Вип. 16. – С. 281–287.
6. Declaration by the Committee of Ministers on Internet governance principles (Adopted by the Committee of Ministers on 21 September 2011 at the 1121st meeting of the Ministers' Deputies) [Електронний ресурс] // Офіц. сайт Ради Європи. – Режим доступу: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cc2f6
7. Про утворення Міжгалузевої ради з питань розвитку електронного урядування [Текст]: Постанова Каб. Мін. України від 14 січня 2009 р. № 4 // Офіц. вісник України. – 2009. – № 3. – Ст. 77 (зі змінами).
8. Свобода вираження мнения в Інтернеті: отчет (подготовлен по заказу Бюро Представителя ОБСЕ по вопросам свободы СМИ Дуньи Миятович, автор – Яман Акдениз, 2011 г.) – 35 с. [Електронний ресурс] // Веб-сайт ОБСЕ. – Режим доступу: <http://www.osce.org/ru/fom/89063?download=true>
9. Данько-Сліпцова А. Політики та Інтернет в Україні: повний оф-лайн [Текст] / А. Данько-Сліпцова // Освіта регіону. – 2010. – № 3. – С. 166–169.
10. Недбай В. Інтернет як нова технологія передачі інформації [Текст] / В. Недбай // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2009. – Вип. 16. – С. 274–281.
11. Быков И. А. Интернет-технологии в избирательной кампании Барака Обамы / И. А. Быков // Вестник Пермского университета. Сер. Политология. – 2010. – № 1 (9). – С. 48–58. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://jfs.spbu.ru/upload/files/file_1460022471_2388.pdf
12. Шашенков Я. О. Правове регулювання інформаційних відносин в Інтернет-просторі [Текст] / Я. О. Шашенков // Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 48. – С. 303–308.
13. Держава і громадянське суспільство: партнерські комунікації у глобальному світі [Текст]: навч.-метод. посіб. / В. Бебик, В. Бортніков, Л. Дегтерьова, А. Кудряченко; За заг. Ред. В. Бебика. – К.: ІКЦ «Леста», 2006. – 248 с.
14. О средствах массовой информации [Електронний ресурс]: Закон Российской Федерации от 27.12.1991 г. № 2124-1 (в ред. от 03.07.2016 г.) // Офіц. сайт «КонсультантПлюс» – Режим доступу: http://www.consultant.ru/document/Cons_doc_LAW_1511/.
15. Майола Д. Регулювання діяльності засобів масової інформації під час виборів. Дослідження. [Текст] / Джована Майола, Міхаель Майер-Резенде. – К.: Видавництво «KIM», 2008. – 84 с.
16. Омельченко І. К. Шляхи регулювання Інтернет-контенту в рамках національного законодавства України та міжнародних стандартів [Текст] / І. К. Омельченко // Інформація і право. – 2014. – № 1 (10). – С. 73–86.
17. Чижов Д. В. Формирование имиджа российских политических партий в сети Интернет / Д. В. Чижов // Мониторинг общественного мнения: Экономические и социальные перемены. – 2016. – № 1. – С. 313–338. [Електронний ресурс] // Научная библиотека КиберЛенинка. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-imidzha-rossiyskih-politicheskikh-partiy-v-seti-internet#ixzz4MtoYrNTv>
18. Бенедек В. Свобода вираження поглядів та Інтернет / Вольфганг Бенедек та Маттіас Кеттеман. – Страсбург: Видавництво Ради Європи, 2013. – 204 с. [Електронний ресурс] // Офіц. сайт Ради Європи. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168059936a>
19. Declaration on freedom of communication on the Internet (Adopted by the Committee of Ministers on 28 May 2003 at the 840th meeting of the Ministers' Deputies) [Електронний ресурс] // Офіц. сайт ОБСЕ. – Режим доступу: <http://www.osce.org/fom/31507?download=true>
20. Human rights guidelines for Internet service providers, developed by the Council of Europe in co-operation with the European Internet Service Providers Association (Euro.ISPA), Doc. H/Inf (2008) 9 [Електронний ресурс] // Офіц. сайт Ради Європи. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805a39d5>
21. Про електронні комунікації [Електронний ресурс]: проект Закону України від 11.12.2015 р. № 3549-1 // Офіц. веб-портал Верхов. Ради України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57401
22. Турута О. Інтернет і право на свободу слова (порівняльно-правовий аспект) [Текст] / О. Турута // Публічне право. – 2012. – № 4 (8). – С. 31–37.

Шеверева В.Е.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СЕТИ ИНТЕРНЕТ ВО ВРЕМЯ ИЗБИРАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА: КОМПЛЕКСНЫЙ АНАЛИЗ

Аннотация

Статья посвящена рассмотрению особенностей регулирования отношений в сфере Интернет в свете международных стандартов, особенно во время избирательного процесса. Указано, что Интернет предоставляет существенные инструменты для участия и обсуждения в сфере политики и иной деятельности, представляющей общественный интерес. Государства обязаны обеспечить защиту основных прав и свобод своих граждан, и они призваны ответить на их законные ожидания относительно решающей роли Интернета. В результате, на государство возлагается роль по обеспечению защиты общественных интересов в публичной политике, связанной с Интернетом. Подчеркивается на закреплении в законодательстве, что поставщики услуг не несут ответственности за контент в Интернете, когда их функция ограничена передачей информации или предоставлением доступа к сети Интернет. Сделан вывод о необходимости согласования правовых позиций по определению Интернет-СМИ, владельца Интернет-ресурса.

Ключевые слова: Интернет, информация, избирательный процесс, передвыборная агитация, Интернет-СМИ.

Sheverieva V.E.

Yaroslav Mudryi National Law University

THE USE OF THE INTERNET DURING THE ELECTION PROCESS: COMPREHENSIVE ANALYSIS

Summary

The article is devoted to consideration of the peculiarities of regulation of relations in the sphere of the Internet in light of international standards, especially during the election process. Specified, that the Internet provides essential tools for participation and deliberation in political and other activities of public interest. States have a duty to ensure the protection of fundamental rights and freedoms of their citizens and they are called upon to respond to their legitimate expectations regarding the critical role of the Internet. As a result, it is the role of state to ensure the protection of the public interest in Internet-related public policy. Emphasized on consolidation of legislation that service providers are not held liable for content on the Internet when their function is limited to transmitting information or providing access to the Internet. The conclusion is made about the necessity of harmonizing the legal positions of the definition of Internet media, the owner of an Internet resource.

Keywords: Internet, information, electoral process, election campaign, Internet mass media.